

УКРАЇНА І НІМЕЧЧИНА:
етнокультурні, лінгводидактичні
та мистецько -духовні обміни,
взаємозв'язки та взаємовпливи

Збірник наукових праць

Випуск 3

2012

зеологізмів) / Л. О. Хоменко // Іноземна філологія. – 1986. – № 3. – С. 16 – 18.

17. Чернышева И.И. Фразеология современного немецкого языка / Ирина Игоревна Чернышева. – М.: Высшая школа, 1970. – 296 с.

18. Шестаков В.П. Эстетические категории: опыт систематического и исторического исследования / Василий Петрович Шестаков. – М.: Искусство, 1983. – 410 с.

19. Buger H. Handbuch der Phraseologie / A. Sialm, A. Buhofer, H. Buger. – Berlin – New York, 1982. – 540 S.

20. Burger H. Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen. / H. Burger. 2. Auflage. – Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2003. – 224 S.

21. Dobrovolskij D. Idiome im mentalen Lexikon: Ziele und Methoden der kognitivbasierten Phraseologieforschung / D. Dobrovolskij. – Trier, 1997. – 288 S.

Гаманюк В.А.,

*кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри німецької мови і літератури
з методикою викладання*

Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «КНУ»

НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ФРН ТА В УКРАЇНІ (ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ)

У статті досліджуються проблеми у сфері навчання іноземних мов в Україні та у Німеччині, які є наслідком інтеграційних процесів у освіті, глобалізації та підвищення вимог до рівня іношомовної підготовки, а також вивчено пропозиції щодо їх вирішення.

Ключові слова: навчання іноземних мов, інтеграція, мовна пропозиція, диверсифікація мов, система іношомовної освіти.

В статье исследуются те проблемы в сфере обучения иностранным языкам в Украине и в Германии, которые возникли вследствие интеграционных процессов в образовании, глобали-

зації и підвищення вимог до іноязычної підготовки, а також изучаються пропозиції по их решению.

Ключевые слова: обучение иностранным языкам, интеграция, предлагаемые для изучения языка, диверсификация языков, система иноязычного образования.

In dem vorliegenden Artikel werden Probleme im Bereich Fremdsprachenunterricht in der Ukraine und in Deutschland, die mit der Integration in der Ausbildung, Globalisierungsprozessen und den gestiegenen Anforderungen an das fremdsprachliche Kompetenzniveau verbunden sind, sowie auch Vorschläge zu deren Lösung untersucht.

Schlüsselwörter: das Lehren fremder Sprachen, Integration, Fremdsprachenangebot, Diversifizierung, Fremdsprachen-ausbildung.

Нове соціальне замовлення суспільства щодо назначення іноземних мов як засобу міжкультурної комунікації, формування особистості, готової до міжнаціонального спілкування, знайшло своє відображення у культурній політиці Ради Європи та в концепціях навчання іноземних мов. Зміни, що відбуваються в Україні, перетворюють її на відкрите суспільство, а це впливає на поступову зміну соціального статусу іноземних мов. Мови стали складовою професійної компетентності спеціалістів всіх рівнів і сфер. Тож, система освіти має адекватно реагувати на ці зміни, і, враховуючи новий соціальний контекст вивчення іноземних мов, приводити у відповідність новим вимогам структури, змісту, форми та методи іноземної підготовки на всіх рівнях – від школи до підвищення кваліфікації.

Проблемами навчання іноземних мов займалися провідні фахівці ФРН, серед яких слід назвати насамперед Г.-Ю. Крумма, Г. Нойнера, Б. Хуфайзен; на пострадянському просторі ґрунтовні дослідження проведені А. Л. Бердичевським, М. І. Тадеєвою, М. І. Пархомчук. Системних досліджень з проблем іноземної освіти України не проводилося, але окремі її аспекти є предметом аналізу О.Коваленко.

Мета статті – вивчити пропозиції щодо приведення у відповідність системи навчання іноземних мов у ФРН та Україні з огляду на інтеграційні процеси у освітній сфері, нові мовно-

політичні та суспільні запити, а також індивідуальні потреби населення.

Перелік провідних (світових) мов у світі змінюється під тиском історичних подій та змін у суспільно-політичному житті глобалізованого світу. Він не є постійним і продиктований потребами та викликами епохи. Очевидним сьогодні є прагматичний аспект використання мов та відповідно розподіл функцій кожної з них. Так, англійська є мовою професійного, бізнесового та наукового спілкування, французька і німецька зберігають за собою місце мов культури, зважаючи на творчий доробок їх представників. Аналіз документів ЄС, відповідальних за цю сферу органів керівництва Німеччини та і згідно проекту Концепції мовної освіти в Україні від 2011 року мета навчання іноземних мов полягає у тому, щоб «кожен мешканець Європи був багатомовним» [3, с.1], тож саме на це спрямовують сьогодні зусилля і теоретики, і практики у сфері іншомовної освіти.

Цікавим з точки зору аналізу ситуації навколо багатомовності та вивчення іноземних мов у європейських країнах є дослідження А. Л. Бердичевського. Дослідник, аналізуючи ситуацію у країнах ЄС з вивченням російської мови, робить висновки стосовно багатьох позицій та аспектів, які торкаються проблем іншомовної освіти взагалі. Багатомовність є ознакою сучасної Європи, а вивчення іноземних мов обумовлено не тільки економічними причинами, не тільки бажанням досягти успіху у навчанні та зробити кар'єру. Іноземні мови сьогодні – показник загального, політичного і культурного розвитку. Важливим є питання вибору першої іноземної мови, і на нього впливають в першу чергу особистісні мотиви, але суттєву роль відіграють також і економічний розвиток країни, міжнародні зв'язки потенціальних роботодавців та розмір оплати праці. А. Л. Бердичевський називає два типи мотивації для вивчення іноземних мов: конкретну, яка пов'язується з інструментальною функцією мови, та універсальну, яка має більш широкий спектр дії. Крім того, науковець розрізняє зовнішню та внутрішню мотивацію. Серед факторів зовнішньої мотивації він називає:

- розповсюдженість мови, її статус у світі;

- рівень розвитку культури цією мовою та бажання залучитися до її надбань;
- «естетична цінність» самої мови, її звучання;
- фактори суб'єктивно-психологічної природи, сприйняття мови як «легкої», або «важкої» для вивчення;
- перспективи/необхідність практичного використання іноземної мови у професійній діяльності або приватній сфері [1].

Погоджуючись з названими вище факторами, слід було б додати ще й фактор наявності у іншомовній пропозиції навчального закладу, в першу чергу у школах, тих чи інших мов, популяризацію та паритетне представлення мов у навчальних закладах різного рівня; наявність/ відсутність навчальних матеріалів та їх доступність; наявність/відсутність педагогічних кадрів, які могли б забезпечити навчальний процес.

Перший фактор є дуже суттєвим з огляду на наявність так званих «ринкових мов» та «мов маркетингу» (Marktsprachen, Sprachen mit Marketing-Wert). Ринкові мови – це мови, які з точки зору їх культурної вартості однакові, а з точки зору їх маркетингового потенціалу різняться. Будь-яка ринкова мова стає мовою маркетингу за умов: використання в статусі єдиної офіційної мови, що проводить активну економічну політику; якщо вона є мовою спілкування у декількох країнах; є мовою публікацій науково-технічної літератури та документації; є робочою мовою спілкування у економічній, науковій та технічній сфері. До таких належать англійська, німецька, французька, іспанська, португальська та російська мова. Перспективи отримати статус мови маркетингу сьогодні мають китайська та японська, як мови країн, що інтенсивно розвиваються. Але, зважаючи на поширеність та економічний і науково-технічний потенціал англійської мови, саме вона залишається *lingua franca* сучасності, потроху витісняючи з обігу у різних сферах інші мови, тим самим знижуючи попит на них, що одразу позначається на іншомовній пропозиції у закладах освіти.

Бажання залучитися до надбань культурної спадщини обраною іноземною мовою є не настільки вагомим фактором, і спонукає до вивчення мов значно рідше. Що стосується привабливості мови з позицій її звучання, то на наш погляд, більш дієви-

ми у цьому випадку є мода, яка визначається представниками поп-культури, кіно, спорту. Так, у 80-ті роки популярною стала італійська мова (популярність італійської естради), у 90-ті – іспанська (поява латиноамериканських серіалів), на початку ХХ століття – німецька (злет групи Tokio Hotel).

Наступний фактор, легкість/складність мови, є дуже суб'єктивним і спрацьовує лише у тому випадку, якщо не спрацьовують прагматичні підходи до вибору іноземної мови.

Одним з найважливіших зовнішніх мотивів вивчення іноземної мови є практичні потреби людини. Цей фактор є дуже дієвим, особливо якщо мова йде про професійне майбутнє.

Мотивація підтримується також і місцем обраної іноземної мови у системі освіти. У більшості шкіл України, як і інших країн, першою мовою пропонується англійська. Інші мови, серед яких є німецька, французька та іспанська представлені значно менше, хоча, зважаючи на присутність значної кількості представництв німецьких, австрійських, швейцарських, французьких фірм, логічно було б пропонувати для вивчення названі мови у школах та вищих навчальних закладах.

Науковці, а серед них є представники різних країн (А. Л. Бердичівський, Г.-Ю. Крумм, Б. Хуфайзен), вважають, що покращити ситуацію з мовною освітою можна лише шляхом її реформування. Її основними напрямками вважаються: раннє навчання мовам; використання іноземної мови як засобу навчання (білінгвальне, імерсійне навчання) з одночасним скороченням часу на традиційні курси мови; вивчення іноземної мови на основі модульного навчання (Г.-Ю. Крумм), при цьому вивчаються не всі аспекти мови, а тільки визначені заздалегідь для досягнення певної мети, для окремої сфери використання, з прагматичної точки зору; застосування інтенсивних та екстенсивних фаз навчання; використання мультимедійних засобів; розширення рецептивного навчання, досвід якого у мешканців України є, тому що фактично населення колишнього СРСР було і залишається двомовним; введення до змісту навчання рідної та першої іноземної мови загальних навичок та вмінь навчання, навчальних стратегій (Lehren lernen).

Зважаючи на нові вимоги, що висуваються до навчання іноземних мов, слід зосередитися на виконанні першочергових

завдань, серед яких розробка методики навчання другої, третьої та наступних іноземних мов з урахуванням досвіду вивчення рідної та першої іноземної; оптимізація підготовки педагогічних кадрів для роботи в умовах багатомовності з диференціацією змісту навчання відповідно до сфери здійснення освітньої діяльності (шкільна освіта, початкова школа, раннє навчання, освіта дорослих тощо); розширення іншомовної підготовки фахівців немовного напрямку; інтенсифікація обмінів школярами, студентами та фахівцями; впровадження стажувань для викладачів; впровадження реальної багатомовності у освітніх структурах; розробка нових програм для раннього, білінгвального навчання мовам [1].

Іноземні мови, крім англійської, потребують реклами. Щоб мотивувати до вивчення інших іноземних мов, слід розпочинати курс іноземної не з англійської, а з інших мов, тих, які є мовами сусідів або присутні у регіоні як мова меншин, мова туристів, мова економічних контактів або контактів у освітній сфері. Вже на їх основі можна будувати вивчення англійської, хоча на практиці це не реалізовано ні в Німеччині, ні в Україні.

Через те, що більшість мешканців Європи виявляють бажання вивчати в першу чергу англійську, то як друга чи третя іноземна мова у школах ФРН пропонуються інші європейські та неєвропейські мови, тож в решті решт кожен після закінчення курсу навчання у школі, а тим більше у вищому навчальному закладі, має досвід вивчення трьох іноземних мов. Таким чином, вже сьогодні можна говорити про індивідуальну тримовність, яка у найближчому майбутньому стане визначальним фактором мовної ситуації у Європі. Індивідуальна три- та багатомовність є сьогодні звичним явищем на інших континентах, тож слід досліджувати природу багатомовності, її дидактику на прикладі тих країн, які вже мають багатий досвід у цій сфері, слід спеціально готувати експертів з питань багатомовності і орієнтувати майбутніх викладачів іноземної мови на роботу у полілінгвальних умовах. Диверсифікація мовної пропозиції не повинна виглядати як «війна з англійською», навпаки, прагнення населення до вивчення мов має вітатися.

Крім того, дослідники наголошують на тому, що сьогодні не йдеться про засвоєння декількох іноземних мов на одному рівні.

Люди, що перебувають в умовах багатомовності, використовують різні мови у різних комунікативних ситуаціях, тож, у основу навчання має бути покладено прагматичний підхід і до вибору мови, і до тих аспектів, на яких має зосереджуватися увага. Достатнім буде оволодіння лише необхідними навичками (Teilkompetenzen) з кожної іноземної мови, де це необхідно – рецетивними, у інших випадках, можливо, продуктивними, де письмовими, де навичками усного мовлення або читання. Г.-Ю. Крумм зазначає: «Sprachenteiligkeit gilt für die individuelle Mehrsprachigkeit. Da wir für verschiedene Kommunikationsräume verschiedene Sprachen benutzen sollte es die Möglichkeit geben in verschiedenen Sprachen auch verschiedenes lernen unterschiedliche Akzente setzen können» [5].

Ще одне питання, яке хвилює науковців – «чистота мови» [4]. Англiцизми, які викликають нарікання у дослідників сучасних мов та у тих, хто їх викладає, особливо тоді, коли мова йде про опрацювання сучасних автентичних текстів, текстів фахової спрямованості, де їх уникнути неможливо через термінологічне утворення. Г.-Ю. Крумм наголошує на тому, що живі мови віддзеркалюють процеси тісного контактування мов, тож будь-яка мова містить свідчення європейської історії переселення народів, їх взаємодії та взаємозбагачення. Тож, динамічна здатність мов засвоювати «чуже» сприятиме тому, що будь-яка іноземна мова за рахунок інтернаціоналізмів та запозичених слів для тих, хто її вивчає, поступово втрачатиме ознаки «чужої» [5].

Сприятиме вивченню нових мов могла б зміна позиції щодо них. Якщо вивчення нової іноземної мов спрямовуватиметься не на витіснення вже відомих мов, а на усвідомлення того, що вже знайомі мови мають дуже багато спільного і у структурі, і у лексиці. Щоб зробити багатомовність дійсно корисною для вивчення іноземних мов, слід виявити спільності та відмінності між ними і використовувати при вивченні наступних іноземних мов цілеспрямовано ті елементи, що відомі з попередньо вивчених мов, від лексики, граматики, синтаксису, тобто системи мови в цілому до стратегій навчання. Саме в цьому міститься сутність розробленої Г. Нойнером та Б. Хуфайзен дидактики багатомовності (Tertiärlidaktik) [6].

Ще один шлях – занурення у споріднені мови, мови, що належать до однієї генеалогічної або типологічної групи. Так, наприклад, німецька мова може стати стартом до англійської, датської, голландської та інших, а французька – до італійської, іспанської чи португальської. Демонструвати спільності можна на матеріалі лексики та граматики, через порівняння текстів різними мовами (концепція EuroCom).

Викладене вище жодним чином не означає, що мови можуть викладатися хаотично, безсистемно, без заздалегідь складеного плану. Необхідно не тільки продумати які мови та у якій послідовності слід вводити у системі шкільної освіти, але й на якому ступені освіти, у якому обсязі. Ці дані мають бути внесені до навчальних планів і доведені до відома учнів та їх батьків. Вони мають бачити перспективу, необхідно, щоб пропонувалися комбінаторні можливості пропонованих мов, щоб був свідомий вибір. Елементи змісту навчання кожної мови теж мають бути узгодженими. Якщо явища граматики або лексичні одиниці наявні у декількох мовах, якщо стратегії навчання актуальні для всіх мов, то слід визначити, в межах якої дисципліни цей матеріал має викладатися, щоб запобігти повторам та марним витратам навчального часу [5].

У сфері іншомовного навчання системи освіти ФРН та України виявляють багато спільностей, а пропозиції їх вирішення теж актуальні для обох країн. Причини криються у інтеграційних процесах, у глобалізації усіх сфер суспільного життя, що позначається на ролі іноземних мов, на ставленні до їх вивчення та на тому, чого прагнуть досягти завдяки знанням іноземних мов особливо представники молодого покоління. Серед пропозицій на тлі змін у державній політиці щодо навчання іноземних мов на сьогодні актуальними є: запровадження раннього, білінгвального та інтегрованого навчання іноземних мов; зміни у послідовності їх вивчення; розширення іншомовної пропозиції, насамперед у системі шкільної освіти; розвиток мовної свідомості і мовної уваги; впровадження у практику іншомовного навчання дидактики багатомовності та концептуальних засад вивчення споріднених мов; орієнтація на формування «часткових компетенцій» та навичок іншомовної рецепції. Варто зауважити, що все це можна втілити лише за умови докорінної зміни став-

лення населення до різних іноземних мов, і подолання пріоритетного положення англійської як першої іноземної. Тож, механізми та інструменти вирішення проблем іншомовної підготовки становитимуть предмет подальших досліджень.

Література

1. Бердичевский А. Л. Современные тенденции в обучении иностранному языку в Европе / А. Л. Бердичевский [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gramota.ru/biblio/magazines/ryzr/rzr2002-02/28_371
2. Коваленко О. Модернізація системи іншомовної освіти в Україні / О. Коваленко // Іноземні мови у навчальних закладах. – К., 2003. – №1. – С.11–16.
3. Концепція мовної освіти в Україні : проект // Освіта України. – 2011. – 11 січ. (№ 1/2). – С. 6.
4. Gogolin I. Sprachen rein halten – eine Obsession / Gogolin I., Graap S., List G. / Über Mehrsprachigkeit. – Tübingen: Stauffenburg, 1998. – S.71–96.
5. Krumm H.-J. Bleibt Deutsch eine (europäische) Begegnungssprache? / H.-J. Krumm [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wg.uni-klu.ac.at/ide/Krumm.pdf>
6. Neuner G. Mehrsprachigkeitskonzept und Tertiärsprachendidaktik / G. Neuner / В. Hufeisen, G. Neuner Mehrsprachigkeitskonzept – Tertiärsprachenlernen – Deutsch nach Englisch. – Strasbourg: Europarat, 2003. – 249 S. – S. 13–34.